

ЦІКАВА КНИГА ПРО ЧИТАННЯ У НАШ ЧАС

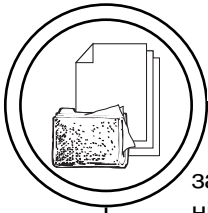
Читання як проблема вільного часу : за результатами соціолого-статистичних досліджень [Текст] : моногр. / В. М. Сеньківський, Т. В. Олянишен, А. М. Штангрет, О. В. Мельников ; М-во освіти і науки України. Укр. акад. друкарства ; рец. : М. І. Сенченко, О. М. Величко, Ю. Ф. Пачковський. — Львів : Укр. акад. друкарства, 2009. — 160 с. — Бібліогр.: с. 148–158. — ISBN 978-966-322-155-7.

Сумно відома істина: в усьому світі в наш час читають дедалі менше, і Україна, на жаль, не виняток... Але яким саме стан речей є зараз? Автори рецензованої праці поставили перед собою завдання докладно вивчити це питання. Говорити про актуальність такого дослідження, очевидно, потреби немає. Інтерес до цієї книжки з'являється вже при ознайомленні з її змістом (С. 5): дуже широке коло питань охоплює вона судячи з назв її розділів та підрозділів. Ось для прикладу назви підрозділів: «Інформаційне суспільство», «Бюджет часу», «Вільний час», «Зміни форм культурної діяльності», «Місце книги серед інших засобів масової комунікації», «Читання сьогодні», далі йде розділ присвячений моделюванню процесу інтенсивності читання, а на завершення — «Фактори визначення особливостей читання в Україні» (де окремо розглянуто демографічні, соціологічні та соціально-економічні фактори). В усіх розділах читач знайде для себе чимало цікавого.

Варто зазначити, що автори книги нерідко звертаються до найширших понять сучасної культури, які межують з філософськими категоріями. Це, насамперед, поняття інформації та знання. Як зазначається вже на пер-

ших сторінках монографії: «прогнози теоретиків інформаційного суспільства не справдилися передусім тому, що їх автори отожднювали інформацію та знання. Інформації в сучасному суспільстві багато, вона має колосальне значення, але звідси зовсім не випливає, що у сучасному суспільстві знання — сила. Задовго до початку дискусій про інформаційне суспільство, що таке знання, доступно пояснив Дюма-батько: «Вивчитися не означає знати; є знаючі та є учені, — одних створює пам'ять, інших — філософія. Філософія це поєднання набутих знань та високого розуму, що застосовує їх» (С. 12). І ще дещо далі: «За словом «інформація» криється саме комунікація, а не знання. За влучним висловом сучасного російського дослідника В. Д. Іванова, «у сучасну епоху інформація — це комунікація, що спонукає до дії» (С. 13). Власне кажучи, книга та її читання у цій монографії розглядаються на найширшому тлі інформаційно-комунікаційних реалій сучасності, і це дуже важлива ознака рецензованої роботи.

Розглядаючи бюджет часу людини в динаміці соціальних змін, автори книги привертають увагу читача ще до однієї оригінальної та глибокої (дарма що не безспірної) думки сучасної

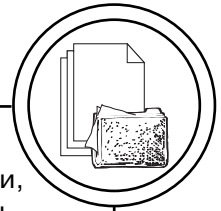
західної соціології: «Найрадикальніші футурологи... стверджують, що людству слід замислюватися не про майбутнє праці, а про майбутнє без праці. Трудова біографія скорочується» (С. 21). Тут хотілося б дещо підправити шановних «найрадикальніших футурологів»: попри те, що частка часу праці в житті людини з різних причин і справді скорочується, на наш погляд, людству слід замислюватися *і про майбутнє праці, і про майбутнє без праці*. Здається, що в такій формі думка більш адекватно відбиває діалектику соціокультурного розвитку людини, його внутрішню суперечливість. Основних же висновків рецензованої праці така думка не змінює. До речі, на цьому прикладі можна побачити, що розумна книга будить власну думку читача, стимулює його творчу уяву — навіть тоді, коли він у чомусь не погоджується з написаним. І для цього теж варто читати книжки!

У підрозділі «Зміни форми культурної діяльності» автори монографії цілком слушно зазначають: «Дослідження..., проведені у нас і за рубежом, що стосуються сфери поведінки й уяви, указують на принципові зміни доступності культури та її сприйняття в суспільстві. Основні напрямки змін полягають у тому, що, з одного боку, послаблюється інтерес суспільства до традиційних форм культурної участі (читання книг, перегляд кінофільмів, відвідування театральних вистав і концертів), а з другого, — зростає значення аудіовізуальних засобів масової комунікації. Ці тен-

денції посилювалися протягом багатьох років і яскраво проявилися в останні десятиліття» (С. 35). Саме ці зміни, безперечно, змушують переосмислювати перспективи читання як проблеми вільного часу, зокрема — читання книжок.

Цікавим і змістовним є підрозділ «Місце книги серед інших засобів масової комунікації». Тут увагу читача приверне, насамперед, рис. 2.2 — «Засоби масової комунікації залежно від актуальності і числа користувачів» (С. 41). Книгу він побачить на вершині широкого масиву сучасних засобів масової комунікації, доступних пересічній людині. Показово, що тираж книги може коливатися у вельми широкому інтервалі — від сотні примірників до 105, і це, відповідно, регулює кількість користувачів. За іншим показником (час між виробництвом і доставкою до споживача) сучасна книга посідає у названому масиві найвищу позицію — 3 місяці, але ми пам'ятаємо не такий вже далекий час, коли цей показник був незрівнянно вищим.

Варто звернути увагу на порівняльну характеристику двох найтипівіших сучасних засобів (відповідно — процесів) масової комунікації: «Читання — активний процес, який розвиває пам'ять, тренує мозок, виробляє розуміння логічних зв'язків, дає простір фантазії читача, дозволяючи йому по-своєму уявити собі героїв книги та події, що в ній описуються. Телебачення ж — пасивний процес, пропонує лише споживати готові образи і схеми» (С. 43). Від

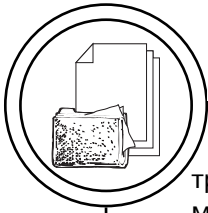
книги (особливо художньої) та телебачення серйозно відрізняються газета чи журнал. «Порівняно з переважною видовищністю й емоціональністю телебачення в пресі читач вбачає головним чином аналітичність, що дозволяє глибоко та різнобічно висвітлити найважливіші соціальні проблеми. Тому в газетах читачі передусім шукають інформацію про події політичного життя» (С. 44). Підрозділ «Читання сьогодні» подає читачеві низку рисунків та таблиць з різними критеріями залежності: розподіл занять у вільний час залежно від прибутків, рівня освіти, статі, віку (С. 47—58). Читач поступово переконується в тому, що загальна тема, винесена у назву, розкривається у ній багатогранно та різноманітно.

Третій розділ монографії — «Моделювання процесу інтенсивності читання» — об'єднує три підрозділи «Теорія індивідуального читання», «Криві індивідуального та сукупного читання», «Побудова моделі ієрархії критеріїв інтенсивності читання». У них спростовується «широко розповсюджена хибна думка, що читає тільки працююче заможне населення нашої країни» (С. 61). На думку авторів книги, процес читання є характерним для всього економічно активного населення. У книзі наводяться графічні залежності, що описують байдужість різних категорій населення до читання, іншими залежностями описується вплив характеру проведення дозвілля на читання. Виділяється сукупність факторів, здатних впливати на інтенсивність про-

цесу читання: рівень освіти, професія, стать, вік, матеріальний добробут. «При цьому головним фактором, що впливає на інтенсивність процесу читання, є освіченість — у людей з вищою освітою вільний час найбільше заповнений читанням газет і художньої літератури» (С. 73).

Автори зазначають також, що «читацька активність немало залежить від місця проживання, тобто від типу населеного пункту: найактивнішими вважаються читачі у великих містах. Спостерігається також вплив сім'ї, але тільки серед наймолодших читачів. Суттєво впливають на читача оточення та соціальне становище. Сам факт приналежності до тієї чи іншої соціальної групи багато в чому визначає орієнтацію на певні цінності, принципи передачі знань і культури між поколіннями. Важливим є вплив традицій на читацьку поведінку, які формують так звані стереотипи свідомості» (С. 73).

Остання частина монографії — найбільша за обсягом — пов'язана з дослідженням факторів визначення особливостей читання в Україні. Тут автори праці аналізують вплив демографічних факторів (вік, стать, місце проживання, рівень освіти, професія), соціологічних (читацькі традиції, вплив сім'ї, вільний час), соціально-економічних (матеріальне становище, наявність придатної літератури, соціокультурне середовище). У цьому розділі багато таблиць та графіків різного характеру (і це пов'язане не лише з читанням, але й з використанням елек-

тронних джерел масової інформації, з розвитком засобів зв'язку в Україні, тощо). Результати соціолого-статистичних досліджень у цьому розділі подано, мабуть, найбільше. Цікавими є рисунки на С. 137–138: динаміка українського книговидання за назвами та тиражами, динаміка зміни кількості книг і брошур на одного жителя в Україні (за 20 останніх років), розподіл випуску книжок за тиражними групами. Своєрідним підсумком соціально-економічним факторам дає таблиця 4.27 — групування регіонів України за інтегральним показником розвитку (С. 140—141).

Висновки з дослідження, як зазначають самі автори, похитнули кілька традиційних міфів щодо читання. «Перший — про трагічність ситуації з читанням у країні. Досить високий відсоток громадян читає та купує книжки. Інша частина населення сміливо зізнається, що книжками не цікавиться. Тому можна говорити про руйнування другого міфу — про читання книжок як соціально бажану поведінку. Третій міф — люди не читають, бо книжки дуже дорогі... Проблема в іншому —

не у високій ціні, а в тому, що в людей немає коштів на задоволення елементарних потреб» (С. 145). І фінальний висновок: «Старі засоби спілкування втрачають минуле значення, але залишаються, те саме відбувається й з книгами» (С. 145).

На закінчення — висновок читача-рецензента: праця авторів з Української академії друкарства В. М. Сенківського, Т. В. Олянишен, А. М. Штангрета, О. В. Мельникова «Читання як проблема вільного часу: за результатами соціолого-статистичних досліджень» являє собою цікаве і корисне фахове дослідження особливостей читання в Україні у наш час. Звичайно, ця книга не позбавлена і певних вад, але зовсім не вони визначають її обличчя. Авторам удалося досить органічно поєднати різні аспекти вивчення проблеми вільного часу та ролі у ньому процесу читання. Українська академія друкарства має підставу зарахувати цю монографію до свого активу: ця наукова праця може стати у нагоді усім, хто цікавиться сьогоденням книги та процесом читання в сучасній Україні.

*Е. П. Семенюк, д. філософ. н.,
професор, НЛУУ*